

1987.-463 с.; 5. *Скринник З.Е.* Гроші у вимірах комунікальних практик: соціокультурний аспект: моногр. / З.Е. Скринник; Нац. банк України. Львівськ. банківськ. ін-т. - Л. : ЛБІ НБУ, 2006. - 335 с.; 6. *Сміт А.* Дослідження про природу і причини багатства народів. Кн.1.-М.: «Ось-89», 1997.-256 с.; 7. *Рейн Айн.* Атлант розправил плечи.- М.:Издательство Альпина Паблишерз, 2011. - 1364 с.; 8. *Рікардо Д.* Твори / Під ред.М.Н.Сміт-М.: Госізд-во політ, літератури, 1959.-Т.2.-390 с.; 9. *Фішер І.* Купівельна сила грошей, її визначення і відношення до кредиту, відсотку і кризових ситуацій. – М.: Фін.ізд-во НКФ, 1925.-399 с.; 10. *Харріс Л.* Грошова теорія. -М.: Прогрес, 1990.-749с.

Дмитро Бондар

Одеський державний економічний університет

СУЧАСНИЙ ГРОШОВИЙ ФЕТИШИЗМ ТА ДУХОВНЕ БАГАТСТВО

Поняття грошового фетишизму було запропоновано К. Марксом. Під товарним фетишизмом, розвиненою формою якого є грошовий фетишизм, він розумів об'єктивно обумовлене уявлення про суспільні властивості речей, як про їх природні якості, коли «суспільне відношення виробників до сукупної праці уявляється їм як суспільне відношення речей, що знаходяться поза ними» [2, с. 78]. Відповідно, грошовий фетишизм – це уявлення, ніби гроші як річ мають певні надприродні властивості, що впливають на життя людини, в той час, як в дійсності ця річ є просто носієм певних суспільних відносин.

На жаль, сьогодні це поняття не так розповсюджено, як в часи Радянського союзу, навіть в колах наукової спільноти, не кажучи вже про інших громадян. Наслідком нехтування цим поняттям стають новітні феномени в літератури, яка тією чи іншою мірою претендує на освітлення проблем духовного існування людини. Це феномен введення поняття грошей в систему духовних знань та вірувань.

Відомо, що у християнстві відносно донедавна, а в ісламі і сьогодні осуджується отримання позикового відсотку. Відомо, що у Агні-йога наголошує на тому, що вчення не терпить золота і навіть подаяння треба давати в натуральній, а не в грошовій формі. Не важко побачити з багатьох історичних прикладів, що святі усіх світових релігій не багато уваги приділяли отриманню грошового багатства.

Але сьогодні ми спостерігаємо появу великої кількості «духовних» практик, які обіцяють людині отримання саме грошей. Це й «грошові талісмани», і «зняття порчі з бізнесу», «приваблення грошової енергії», «візуалізація грошового багатства», «відкриття грошового каналу». Цікаво не

те, що такі практики з'явилися – вони існували здавна. Цікаво, що сьогодні під ці практики підводиться теорія.

Наприклад, той факт, що «гроші одну людину люблять, а іншої стороняться» пояснюється бракуванням любові та поваги до грошей, які, як особлива енергія, мають розум. «Візуалізація грошового багатства» розглядається як програмування людиною самої себе на досягнення грошового багатства, а деякі фізики намагаються розглядати цю методіку крізь призму квантової теорії. Духовні системи, що обіцяють «відкриття грошового каналу», спираються на розуміння грошей як прояву духовних енергій, аж до Божественної енергії.

На це треба зауважити, що грошова раціональність, тобто вираження ідеалу справедливості буржуазного суспільства в еквівалентних відношеннях обміну товарів, а також примноження грошового багатства як ціль життєдіяльності, не є одвіку існуючий і єдино можливий та найгуманістичніший тип раціональності. Хоча протестантська етика сприяла становленню капіталізму, існують й інші типи раціональності, в тому числі і релігійні, в рамках яких навряд чи сучасна капіталістична дійсність може бути визначена як гуманістична та справедлива. Навіть комуністичний принцип розподілу, це не «від кожного за здібностями, кожному – за працею», а «від кожного за здібностями, кожному – за потребою».

Грошовий фетишизм, як і самі гроші виникає лише на певному етапі розвитку суспільства, на етапі товарного виробництва, до якого були інші формації, для існування яких відносини еквівалентного по вартості обміну товарів і гроші не були необхідними. Також існують проекти розвитку суспільства, коли на зміну товарним відносинам приходять інші, що не потребують грошей. А от у питаннях духовного багатства людини такої мінливості в часі відмітити не можна. Як і у стародавні часи – так і тепер умовою духовного розвитку вважається дотримання «золотого правила» етики: не роби іншому того, чого собі не бажаєш.

Гроші в певному сенсі дійсно стають інструментом вияву «духовних енергій» людини. Мова йде про те, що гроші, за одним з їх політико-економічних визначень, є знаряддя обліку суспільної праці. В умовах товарного виробництва індивідуальна праця може підтвердити свій суспільний характер лише опосередковано, через обмін як товарів продукту цієї праці на продукт праці іншого індивіда. Умовою розвиненого товарного виробництва є опосередкування грішми цього обміну. Отже, кожна покупка являє собою прояв бажань, переконань та ідеалів людини: товари, що купуються людиною, напрямки діяльності, що людиною фінансуються, є реалізацією її «духовних енергій». Сьогодні, наприклад, виробництво предметів розкоші та продукції масової культури виявляється суспільно необхідною працею, оскільки за неї отримуються великі грошові прибутки.

З цієї точки зору гроші – це не мета, а засіб досягнення певних цілей. Отже, бажання грошового багатства може бути виправдане не лише жадібністю, егоїзмом, але й альтруїзмом, бажанням витратити гроші на благо усього людства. Деякі вчені зазначають, що функції сучасних грошей значною мірою соціалізуються, що бізнес стає соціально відповідальним, а доля держави в перерозподілі ВВП збільшується.

На це можна відповісти словами О. Вайлда: «Однак такими засобами хворобу не вилікувати... По суті самі ці засоби є проявлення тієї самої хвороби... *Істинна мета* – намагатися перетворити суспільство на новій основі, за якої бідність стала би неможливою» [3, с. 941]. Ще одна проблема: не все може бути придбано за гроші. Можна купити музиканта чи художника, але не художній смак, можна купити вчителя, але не розуміння. Володіння теоретичним розумінням не позбавляє від необхідності отримання практичного досвіду. Ці якості неможливо купити – їх можна отримати тільки шляхом праці по самовдосконаленню. Ряд соціальних мислителів другої половини ХХ ст. звертають увагу на те, що можна назвати переходом від «мати» до «бути», тобто поступове зміщення акценту з накопичення матеріального багатства на отримання багатства духовного. Тобто навіть матеріалістична наука звертає увагу на той факт, що значення грошового багатства в житті людини зменшується, а деякі новітні духовні «науки», навпаки, починають вводити до своїх категоріальних систем гроші, що свідчить не на користь цих «наук».

Отже, сам факт витрати грошей на соціально значущі сфери виробництва та благодійність ще не гарантує покращення суспільства. Витрата грошей на благодійність олігархом, який отримав своє багатство шляхом приватизації суспільного майна та здійснює примноження цього багатства за рахунок суспільства, ще не робить цю людину альтруїстом. Обладнання освітніх закладів за останнім словом техніки та підвищення заробітної платні освітянам ще не гарантує підвищення рівня освіти та науки. Звичайно, коли науковець не має коштів на відтворення своєї робочої сили – він навряд чи може ефективно працювати, хоча й відомо, що «художник має бути голодним» і багато геніїв провели життя у бідності. Але й покращення матеріальних умов життя науковця само по собі ще не гарантує підвищення продуктивності його праці. Мистецтво та наука мають, окрім комерційного успіху, більш об'єктивні критерії визнання. Саме гонитва за грошовими прибутками стала причиною погіршення якості освіти, науки та культури взагалі в пострадянських країнах. Так само й здійснення грошової соціальної допомоги безробітним не обов'язково стимулює їх до пошуку роботи, на що звертав увагу не лише письменник О. Уайльд, а й економіст Ф. Гайєк. Для суспільства, заснованого на принципах пріоритету духовного розвитку, потрібна не лише певна матеріальна основа, але й зміна суспільної свідомості і це має бути зміна не у бік розуміння грошей як багатства та ринку як головної форми зв'язку між людьми.

Усі релігійні системи «...сходяться у вченні про неприпустимість поганих діянь мови, таких, як брехня та лихослів'я, а також поганих фізичних діянь, таких як крадіжка та вбивство» [1, с. 96]. Але багато менш розповсюджених філософських та містичних вчень, наприклад теософія, сходяться ще й у тому, що усі релігії, як і усі люди, мають одне джерело походження. Якщо людство – це Братство, поєднане джерелом походження та загальними цілями, то нащо йому гроші? Хіба в родині відносини будуються на принципах грошової еквівалентності?

1. *Далай-лама XIV*. Буддизм Тибета / В кн.: Буддизм. Четыре благородных истины. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 992 с.;
2. *Маркс К.* Капитал, т. I. – М.: Госполитиздат, 1950. – 794 с.;
3. *Уайльд О.* Полное собрание прозы и драматургии в одном томе. – М. Альфа-книга, 2008. – 1264 с.

Ольга Божок

Національний технічний університет «Київський Політехнічний Інститут»

**ГРОМАДСЬКЕ САМОУПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРАТИВНА СУБКУЛЬТУРА НА ШЛЯХУ
ДО ДІАЛОГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ**